

УДК: 330.354 (477)

Росецька Юлія Болеславівна

к. е. н., доцент кафедри загальної економічної теорії та економічної політики,
Одеський національний економічний університет (Україна)

ВПЛИВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ

JEL classification: O410

Економічне зростання є одним із найважливіших показників успішності національної економіки. Тривають дискусії щодо того, яким має бути це зростання за якісними та кількісними показниками. Спільним у цих дискусіях є те, що економічне зростання має бути. На жаль динаміка економічного зростання в Україні за період 1987–2021 рр. демонструє тривожні тенденції. Якщо розглядати динаміку показників зростання ВВП на душу населення за період 1987–2021 рр., можна побачити такий тренд: кожне наступне зростання нижче попереднього. Тобто після кожного наступного падіння країна не відновлюється до попереднього рівня, проте й не падає нижче попереднього.

Цікавим моментом у вивченні питань економічного зростання є його взаємодія з тіньовою економікою. На існуванні взаємозв'язків між економічним зростанням та тіньовою економікою у своїх дослідженнях наголошує низка економістів, науковців та міжнародних організацій.

Так, деякі дослідження акцентують позитивний вплив тіньового сектору на економічне зростання. Зокрема, Ф. Шнайдер [1, с. 598–642; 2, с. 441–468] та Ф. Шнайдер та Д. Енсте [3, с. 77–114; 4, с. 167–179] підкреслюють, що офіційна частина економіки ніколи б не могла працювати ефективно, якби вона була повністю відділена від її неофіційної частини. Проте, дослідження К. Вільямса і Ф. Шнайдера [5] демонструють, що результати взаємодії між офіційною та тіньовою економікою є неоднозначними: особливо важко оцінити чи переважають позитивні ефекти над негативними, чи навпаки. Адже ці ефекти завжди залежать від конкретного розміру тіньової економіки, інтенсивності взаємодії між формальним та неформальним секторами та конкретної економічної ситуації в країні. Отже, відповідь може бути надана лише після проведення детального емпіричного аналізу для конкретних країн.

Подібне питання є актуальним для України з огляду на те, що рівень тіньової економіки за різними національними оцінками перевищує 30% від офіційного ВВП [6], а за даними Ф. Шнайдера перевищує 40% та є одним із найвищих як в Європі, так і серед країн колишнього СРСР [7].

З огляду на це, головним дослідницьким питанням у даній роботі є: який вплив чинить тіньова економіка на економічне зростання в Україні? Резюмуючи гіпотезу стверджуємо, що збільшення тіньової економіки може мати як позитивний, так і негативний вплив на економічне зростання.

Емпіричне дослідження впливу тіньової економіки на економічне зростання в Україні було проведене на основі кореляційно-регресійного аналізу. Аналіз проводився на основі вторинних даних, отриманих із бази даних Світового банку «Індикатори світового розвитку», на основі розрахунків Державної служби статистики України та показників, наведених у звіті центру економічних досліджень Університету Людвіга-Максиміліана та Інституту IFO. Часовий період 1991–2017 рр. обрано з урахуванням наявності даних та незмінності методів їх розрахунку. Обраний період є досить репрезентативним, охоплює 27 років економічної діяльності в Україні і дозволяє аналізувати часові ряди даних.

Для вивчення впливу тіньової економіки на економічне зростання тіньова економіка була інтегрована в розширену макроекономічну модель. У якості залежної ендогенної змінної (Y) було використано ВВП на душу населення у постійних цінах – GDP_{cap} . Наступні змінні були використані як незалежні екзогенні змінні:

X_1 – рівень тіньової економіки у % від ВВП (SH);

X_2 – валове нагромадження капіталу у постійних цінах (K);

X_3 – рівень участі в робочій силі у % від загальної кількості населення віком 15+ (L).

Таким чином оцінюється наступна модель: $GDP_{cap} = f(SH, K, L) + \varepsilon$.

З урахуванням того, що відсутня апріорна інформація про форму зв'язку між усіма змінними, О. Янковий пропонує використовувати лінійну залежність, стверджуючи, що у будь-якому економетричному дослідженні лінійна гіпотеза математичної залежності може бути первинною [8, с. 60–78].

Для нашого випадку лінійна функція матиме вигляд:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3 + \varepsilon \quad (1)$$

Під час кореляційно-регресійного аналізу вирішуються дві основні задачі: вимір тісноти кореляційних зв'язків між ендогенною та екзогенними змінними та побудова рівняння регресії, яке адекватно відображає залежності між ними. Продемонструємо результати кожного з них.

Кореляційний аналіз надав змогу оцінити ризик мультиколінеарності. Коефіцієнт кореляції між рівнем участі в робочій силі та рівнем тіньової економіки склав 0,686054. Такий тісний зв'язок підтверджує велику кількість досліджень стосовно значної тінізації ринку праці і може бути напрямом подальших досліджень. Проте, показник участі у робочій силі був виключений з моделі на етапі регресійного аналізу

Регресійний аналіз дозволив відповісти на головне дослідницьке питання роботи стосовно впливу тіньової економіки на економічне зростання в Україні. Побудована регресійна модель демонструє однозначний негативний вплив тіньової економіки на економічне зростання і позитивний вплив валового нагромадження капіталу, а саме: зі зменшенням частки тіньової економіки у ВВП на 1%, ВВП на душу населення зростає на 1,21%, а збільшення валового нагромадження капіталу на 1% збільшує ВВП на душу населення на 0,28%.

Рівняння регресійної моделі

$$\hat{Y} = 3,377631 - 1,21381X_1 + 0,284238X_2 \pm \varepsilon \quad (2)$$

Результати проведеного кореляційно-регресійного аналізу можна вважати надійними та значимими. Так, знаки коефіцієнтів регресії у рівнянні повністю узгоджуються з економічними уявленнями про зв'язок економічних змінних. Негативний знак α_1 вказує на негативний вплив тіньової економіки на ВВП на душу населення. Позитивний знак α_2 вказує на позитивний вплив нагромадження капіталу на ВВП на душу населення, що цілком входить в межі економічної теорії.

Універсальною мірою щільності кореляцій для економетричних моделей є коефіцієнт множинної кореляції R, який дорівнює 0,941009. Це підтверджує тісний кореляційний зв'язок змінних моделі регресії.

Відносними коефіцієнтами, які оцінюють точність регресійної моделі, є коефіцієнт детермінації R^2 і нормований R^2 . Для рівняння (2) коефіцієнти R^2 і нормований R^2 становлять 0,885498 і 0,875956 відповідно. Коефіцієнт детермінації R^2 є близьким до 1, що свідчить про достатню точність економетричної моделі. Нормований R^2 характеризує вплив усіх факторів, що не входять до моделі, на залежну змінну (Y). Тобто для рівняння (3) – 87,6% варіації ВВП на душу населення, визначається зміною показників, включених до рівняння, а вплив факторів, які не включені до рівняння, становить лише 12,4% від загального впливу.

Перевірка статистичної значущості моделі та індивідуальних коефіцієнтів регресії ідентична перевірці нульової гіпотези $H_0: R=0$ проти альтернативної $H_A: R>0$. Перевірка рівняння регресії в цілому була проведена на основі значення F. При рівні значущості $\alpha=0,01$ значення $F=5,08E-12 < 0,01 = \alpha$, отже, нульова гіпотеза $H_0: R=0$ відхиляється. Отже, з імовірністю 99% можна стверджувати, що альтернатива $H_A: R>0$ є дійсною і гарантувати статистичну достовірність економічної моделі в цілому.

Перевірку індивідуальних коефіцієнтів регресії було здійснено на основі p-значення. При рівні значущості $\alpha=0,05$, p-значення $< 0,05 = \alpha$, отже, нульова гіпотеза $H_0: b=0$ відхиляється. Тому з імовірністю 95% можна стверджувати, що альтернатива $H_A: b>0$ дійсна і гарантувати статистичну достовірність коефіцієнтів регресії α_1 та α_2 .

Проведене дослідження відкриває шляхи для деталізації та поглиблення досліджень у напрямку впливу тіньової економіки на різні аспекти економічної діяльності, зокрема:

- аналіз ринку праці та факторів, що сприяють його тінізації;
- аналіз інституційних факторів тіньової економіки в Україні;
- аналіз впливу тіньового сектору на окремі галузі та види економічної діяльності;
- дослідження впливу тіньової економіки у короткостроковій та довгостроковій перспективі.

Резюмуючи, варто зазначити, що для успішної боротьби з тіньовою економікою необхідно запровадити комплексний пакет реформ, ретельно розроблений на основі визначальних факторів, найбільш актуальних у конкретному випадку. Заходи можуть змінюватися від регулятивних та інституційних реформ до податкової політики та адміністрування. Крім того, добре продумана політика повинна впровадити стимули для неформальних працівників до переходу у формальний сектор, а заходи, спрямовані на заохочення створення робочих місць у приватному секторі та сприяння розвитку людського капіталу, допоможуть вивести фірми та працівників із тіні та сприятимуть більш інклюзивному зростанню.

Література

1. Schneider F. Shadow economies around the world : what do we really know? *European Journal of Political Economy*. 2005. № 21 (4). Pp. 598–642.
2. Schneider F. The Influence of Public Institutions on the Shadow Economy : An Empirical Investigation for OECD Countries. *European Journal of Law and Economics*. 2010. № 6/3. Pp. 441–468.
3. Schneider F., Enste D. Shadow economies : size, causes and consequences. *Journal of Economic Literature*. 2000. Vol. 38/1. Pp. 77–114.
4. Schneider F., Enste D. *The Shadow Economy: Theoretical Approaches, Empirical Studies, and Political Implications*. UK : Cambridge University Press, 2002. 216 p.
5. Williams C. C., Schneider F. *Measuring the Global Shadow Economy: The Prevalence of Informal Work and Labour*. UK : Edward Elgar Publishing, 2016. URL: [https://www.scirp.org/\(S\(lz5mqp453edsnp55rrgict55.\)\)/reference/referencespapers.aspx?referenceid=2547662](https://www.scirp.org/(S(lz5mqp453edsnp55rrgict55.))/reference/referencespapers.aspx?referenceid=2547662) (access date: 10.03.2023).
6. *Загальні тенденції тіньової економіки : аналітична записка, 2022* / Департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування Міністерства економіки України : сайт. URL: <https://ucap.io/wp-content/uploads/2022.pdf> (дата звернення: 10.03.2023).
7. Medina L., Schneider F. Shedding Light on the Shadow Economy : A Global Database and the Interaction with the Official One. *CESifo Working Papers / Munich Society for the Promotion of Economic Research* : site. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3502028 (access date: 10.03.2023).
8. Янковой А. Г. *Основы эконометрического моделирования* : учеб. пособ. Одесса : ОГЭУ, 2006. 133 с.

УДК 330.161

Савченко Сергій Олександрович
аспірант кафедри економіки, підприємництва та економічної безпеки,
Державний податковий університет (Україна)

КОНЦЕПТ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ: ЕВОЛЮЦІЯ ПОГЛЯДІВ

JEL classification: B110; B120; B200

Воєнний час, зумовлений агресією росії та розв'язанням повномасштабної загарбницької війни на території нашої країни, призвів до істотних раптових змін у функціонуванні вітчизняної економіки. За експертними оцінками, внаслідок війни у 2022 році Україна втратила близько третини економічного потенціалу [1].

Відтак, питання відновлення економіки та забезпечення економічної динаміки набувають пріоритетних ознак. Успішність вирішення цих питань залежить переважно від правильного розуміння «драйверів» цих процесів, їх джерел та факторів. Не викликає сумнівів, що продуцентом суспільного розвитку і добробуту є людина. А на дії людей, як зазначав Гегель, впливають їхні потреби, їхні пристрасті, їхні інтереси, їх характери та здібності, причому спонукальними мотивами у цьому переліку є лише потреби, пристрасті та інтереси, і лише вони відіграють головну роль [2].

Важливо дослідити еволюцію поглядів на сутність та характеристики економічних інтересів у суспільстві. Ґрунтовну інтерпретацію виникнення, поширення та застосування у суспільствознавстві концепту «інтереси» за останні чотири століття можна знайти у Альберта Хіршмана [3–5]. На його думку, «інтерес» чи «інтереси» – це одне з центральних і найменш однозначних та найбільш суперечливих понять в економічній науці та економічній історії. Етимологія цього терміну походить від латинського слова *intérêt* (має значення, важливо і т. п.), а його широке використання бере початок в Європі наприкінці XVI ст. Поняттям «інтереси» позначалися фундаментальні сили, засновані на прагненні до самозбереження та самозвеличення, які мотивують або повинні мотивувати